

ΦΩΤ.: ΝΙΚΟΣ ΟΥΛΛΑΝΑΝΟΣ

Γέροι & Κορέλες στη Σκύρο

Ένα ζωομορφικό, ευγονικό αποκριάτικο δρώμενο,

ΦΩΤ.: ΝΙΚΟΣ Ο ΟΥΛΛΑΝΔΟΣ

**Χαρείτε, νιοι, τα νιάτα σας και νιες την ομορφιά σας,
γιατί μετ' αχ και με το βαχ μαραίνεται' η καρδιά σας.**

εξορκιστικό του κακού και της συμφοράς.

Αυτές οι μέρες το 'χουνε, αυτές οι γι-εβδομάδες να τραγουδούνε τα παιδιά, να χαιροντ' οι μανάδες.

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΖΕΥΓΟΥΛΑΣ
ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : ΣΤΡΑΤΗΣ ΒΑΡΣΑΜΟΣ

Το χειμώνα οι βορειοανατολικοί άνεμοι ξεσπούν θυελλώδεις και πανίσχυροι, κατηφορίζοντας απ' τη Μαύρη Θάλασσα, αναζητώντας διέξοδο προς το Νότο. Ξεχύνονται παγωμένοι απ' το Βόσπορο και περνώντας τα στενά του

Ελλάσποντου σκορπούν στη θάλασσα του Αιγαίου την παγωνιά και την θαλασσοταραχή. Στο δρόμο τους προς τη νοτιοδυτική Ελλάδα θα περάσουν ορμητικοί από την Ανατολική Λήμνο, παγώνοντας τη Χορταρολίμνη και τα φοινικόπτερα που φωλιάζουν εκεί και, αγνοώντας τον σχεδόν επίπεδο Αη Στράτη, που βρίσκεται πάνω στο δρόμο τους θα πέσουν παγεροί, πάνω στο μόνο νησί που ορθώνεται στο διάβα τους, προτού εξασθενήσουν πάνω στη ράχη της Εύβοιας. Το νησί αυτό είναι η **Σκύρος**¹. Οι χειμώνες στη Σκύρο - τουλάχιστον τα παλιότερα χρόνια - ήταν δριμείς και η θάλασσα μονίμως ταραγμένη. Οι κάτοικοί της, αν και νησιώτες, δεν ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την θάλασσα, ούτε η αλιεία αποτέλεσε ποτέ κύρια απασχόλησή τους. Η οικονομία του νησιού στηρίχθηκε ως εκ τούτου στην ελεύθερη εκτροφή των κασικιών που δίνουν εκτός απ' το νοστιμότατο γάλα τους, τα θαυμάσια ντόπια τυράκια για τις γνωστές σκυριανές "τυροπ'τες" που ψήνονται πάνω σε θερμηή πέτρα, αλειμμένες με κρεμμύδι. Μια τέτοια λοιπόν βαρυνχειμωνιά, που ενέσκηψε κάποτε στο νησί σκεπάζοντάς το με χιόνι, έκανε να ψοφήσουν τα κασικία ενός

γέρου κτηνοτρόφου που ήταν όλο κι όλο το βιος του. Πήρε τότε ο απελπισμένος τη γριά του και ζωσμένοι τα κουδούνια των νεκρών ζώων τους αρχίσαν να τριγυρνάνε απελπισμένοι στα σοκάκια του νησιού, αναγγέλλοντας στους συγχωριανούς τους τη συμφορά που τους βρήκε.

Αυτός είναι ο νεότερος μύθος που βρίσκεται πίσω απ' την ιδιότυπη μορφή γιορτασμού της αποκριάς στη Σκύρο, ενός εθίμου που κρατάει εδώ και πολλά χρόνια και, παρά τις ομοιότητές του με παρόμοια λαϊκά δρώμενα σ' άλλες γωνιές της χώρας, έχει μια πολιτιστική αυτονομία και ιδιαιτερότητα.

Ο γιορτασμός της αποκριάς στο νησί είναι ξεχωριστός και έχει τη δικιά του σημειολογική αξία. Αυτός ο χαρακτήρας επιβλήθηκε και απ' την γεωγραφική ιδιαιτερότητά του: Μακριά απ' τα υπόλοιπα νησιά των Βορείων Σποράδων στα οποία διοικητικά ανήκει, και μακριά από άλλα νησιά προς Ανατολάς και Νότο, η Σκύρος έχει για πλησιέστερη ακτή τις ανατολικές πλευρές της Εύβοιας, με επίνευο τη γοητευτική **Κύμη** με τα υπέροχα εναπομείναντα νεοκλασικά και τα πεντανόστιμα σύκα της.

Απομονωμένη λοιπόν καταμεσής της δυτικής πλευράς του Αιγαίου, ανέπτυξε ιδιώματα λαϊκού πολιτισμού, ξεχωριστά και πολύ ενδιαφέροντα. Αποδεικνύει αυτό που οι εθνολόγοι και οι μελετητές του πολιτισμού υποστηρίζουν: ότι ο πολιτισμός και η συμπεριφορά μιας μικρής ή μεγάλης κοινωνικής ομάδας ανθρώπων, γεννιέται και αναπτύσσεται, επηρεασμένη από πολλαπλούς παράγοντες, μέσα στους οποίους καθοριστικό ρόλο παίζουν, το κλίμα, το ορεινό ή όχι του εδάφους κ.λπ.

Παρακολουθώντας αυτό τον καιρό, τους ευτελείς και ανιστόρητους εορτασμούς της αποκριάς ανά την ελληνική επικράτεια, [με εξαίρεση το μεγαλοαστικό δυτικόπρεπο καρναβάλι της Πάτρας], στους οποίους επιστρατεύονται "βραζιλιάνες" εγχώριας παραγωγής σε άθλιες "παραστάσεις" δήθεν πολιτικής και κοινωνικής σάτιρας, που δεν ξεφεύγουν από ένα ύφος εφηβικού ανώριμου σχολιασμού, επιστρέφουμε με περηφάνεια στο Σκυριανό καρναβάλι με τον πριμιτιβισμό και το μεγάλο ιστορικό του βάθος.

Το έθιμο που η αρχή του βρίσκεται πολλούς αιώνες πριν, σε διονυσιακές λατρείες εξεμμενισμού της γης και των ζωοφόρων δυνάμεών της, λαμβάνει χώρα στο νησί της δυο τελευταίες Κυριακές, της Κρεατινής και της Τυρινής [Τυροφάγου]. Χώρος των δρώμενων η κεντρική πλατεία της Χώρας όπου ξεδιπλώνεται η τελετουργία του εθίμου, αφού οι Γέροι - καρναβαλιστές διατρέξουν όλα τα στενά του χωριού.

Τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν είναι **οι Γέροι, οι Κορέλες** και δευτερευόντως ο **Φράγκος**. Μια παράσταση τραγωδίας [τράγος + ωδή]. Ένας συνδυασμός χορού, μαζικής απαγγελίας - τραγουδιού και μεταμορφώσεων. Το μασκάρεμα που αρχίζει πριν την εμφάνιση των πρωταγωνιστών, προϋποθέτει πολύωρη

προετοιμασία - μύηση στα ενδύματα - φετίχ: το *λυτάρι* [ζώνη για τη μέση], τα *τροχάδια* [πλεκτά δερμάτινα σανδάλια], το *πανοβράκι* [μάλλινο παντελόνι], το *μεντενέ* [γυναικείο γιλέκο με φαρδιά μανίκια] κ.ο.κ. Τα άτομα που επιλέγουν να ενδυθούν Γέροι μπορεί να επαναλαμβάνουν το ρόλο τους για πολλά χρόνια, ταυτιζόμενα μ' αυτόν και υπηρετώντας την αποστολή τους με θρησκευτική ευλάβεια, όπως γίνεται εξάλλου και σ' άλλα λαϊκά έθιμα όπως αυτό των Αναστενάρηδων.

Ο χορός των Γέρων είναι αυστηρός και αποτελείται από συγκεκριμένα βήματα που συνοδεύονται απ' τον μελωδικό ή δαμονισμένο ήχο των κουδουνιών με τα οποία είναι ζωσμένοι ². Οι αργές, σχεδόν νοηλικές κινήσεις, διαδέχονται τις πιο ρυθμικές. Η ομάδα κινείται κυκλικά, ενώ με τα μπαπούνια - γκλίτσες χτυπούν το έδαφος ομαδικά, σα ραβδουσκόποι που αναζητούν την πηγή της

ζώης: το νερό. Σε κάθε βήμα οι γλουτοί και η λεκάνη τινάζονται προς τα πίσω. Η ομοιότητα των κινήσεων μ' αυτές του τράγου σε οργασμό είναι πασιφανείς³. Η ερμηνευτική αυτή ενιοχύεται και απ' την εμφάνιση. Οι Γέροι, και εδώ βρίσκεται ίσως η πιο ενδιαφέρουσα πλευρά του εθίμου, δεν είναι απλώς "ντυμένοι" με προβιές κατσικιών. Είναι και λειτουργούν ως ζώα. Ολόκληρα τομάρια απ' τα κατσικία με τα πόδια τους δεμένα πίσω απ' το κεφάλι, καλύπτουν τα πρόσωπά τους, αφήνοντας άνοιγμα μόνο στα μάτια. Η όψη τους είναι αποτρόπαια. Η εικόνα τους, σκορπά δέος, έχει δύναμη, θυμό και εξορκιστικό χαρακτήρα. Οι Γέροι "ενδύονται" τους τράγους. Ο άνθρωπος μεταπηδά στο ζωικό βασίλειο, μέρος του οποίου αποτελεί και το ανθρώπινο είδος. Η ταύτιση των ανθρώπων με ζώα του τόπου τους που θεωρούνται συγγενικά μ' αυτούς, και λειτουργούν ως τοτέμ, είναι στοιχείο πρωτόγονων ανθρωπινων ομάδων και όσοι έχουμε δει τη θαυμάσια ταινία των αδελφών Taviani, Padre - Padrone, όπου ο ήρωας "συνευρίσκεται" με ζώο του κοπαδιού του, κάπου στην ορεινή Σαρδηνία, δεν έχουμε αμφιβολία γι' αυτό. Η "Σκυρία αιξ" που ύμνησε ο Βοιωτός επικός ποιητής Πίνδαρος, έχει πάντα τέσσερα άκρα, αλλά στηρίζεται και περπατά με τα δύο. Ο Ζωομορφισμός σ' όλο του το μεγαλείο. Η μίμηση των ζώων [μορφικά] απ' τους ανθρώπους, είναι μια πανάρχαια συνήθεια και συναντάται και σ' άλλους λαούς. Οι Ινδιάνοι της Αμερικής πριν την εξολόθρευση τους φέρουν στο κεφάλι τους φτερά του μεγαλειώδους αετού των Βραχωδών Ορέων, ενώ φυλές στην Αφρική κι αλλού καρφώνουν στο κεφάλι τους κέρατα και κόκαλα ζώων. Παρόμοια εθίμα συναντάμε στην Κορσική και την Σαρδηνία. Η ενστικτώδης επιθυμία επιστροφής στην αρχετυπική μήτρα του ζωικού

κύκλου, που ανακόπηκε εκλογικευμένα με την παρεμβολή της οικονομίας στις σχέσεις των ανθρώπων και την εμπορευματοποίηση των αξιών, επιβιώνει ακόμα στις μέρες μας, μέσα από έθιμα σαν κι αυτό του Σκυριανού καρναβαλιού.

Εντυπωσιακό μέρος του χορού των Γέρων είναι και οι ήχοι των κουδουνιών, τα οποία τοποθετούνται σε διπλές σειρές γύρω απ' τη μέση του χορευτή μπρος και πίσω με τα μεγαλύτερα απ' αυτά στην πίσω μεριά του σώματος. Πάνω από 70 κουδούνια κουβαλά ο κάθε Γέρος, συνολικού βάρους πάνω από 40 κιλά. Η μεταφορά τους απαιτεί πίστη, ευελιξία αλλά και σωματική δύναμη βοήθους και της ανάλογης κρασοκατάνυξης. Η ηχητική συμβροντία τους, σε συνδυασμό με το κούνημα της μέσης και των γοφών, με τα πόδια ανοιχτά, στέρεα βιδωμένα στη γη και άλλοτε με το τρέμουλο μόνο των ώμων, το γνωστό

λυλύρισμα, δημιουργούν ένα θέαμα επιβλητικό και ρωμαλέο.

Ανάμεσα δε στους Γέρους, χοροπηδούν με μικρές χαριτωμένες κινήσεις οι Κορέλες, ανεμίζοντας τα μαντήλια τους και τραγουδώντας: "Αγγελος έσαι μάτια μου, αγγελικά χορεύεις αγγελικά πατείς στη γη κι όλους τους νιους μαραίνεις".

Κάποτε ντύνονταν μόνο οι άντρες, σήμερα - δείγμα κι αυτό κάποιου εκφυλισμού - ντύνονται κυρίως γυναίκες. Γέροι και Κορέλες διαπλέκονται σε χορευτικούς συνδυασμούς, τραγουδώντας στίχους για τη ζωή, τη χαρά, τη φθορά των σωμάτων, κάνοντας έκκληση για χορό και επίγειες απολαύσεις, δείγμα κι αυτό ενός ηδονόφιλου παγανισμού, που προκάλεσε κατά καιρούς την αντίθεση της Εκκλησίας η οποία τελικά το ενσωμάτωσε.

Οι Γέροι, οι Κορέλες αλλά και ο Φράγκος, υποδεέστερο δραματουργικά πρόσωπο θα συνεχίσουν τον ρυθμικό τους χορό, τις στιχουργικές αθυροστομίες τους και τις ατέλειωτες κρασσοκατανύξεις μέχρι την Καθαρή Δευτέρα τραγουδώντας:

"Βαλ' το κρασί στο μαστραπά και βγάλ' το στον αγέρα
σα δε το πινουν τη Τουριασή, το πίνουν τη Δευτέρα".

Και ύστερα οι γιδόμασκες, οι μ'τσούνες, οι κάπες, τα λυτάρια, τα τροχάδια και όλα τα εξαρτήματα της στολής των Γέρων και της Κορέλας, θα ξαναμπούν στο σεντούκι για ένα ολόκληρο χρόνο. Οι Σκυριανοί "επιστρέφουν" στον κόσμο των ανθρώπων, ευλαβείς και πιστοί νηστευτές στη μεγάλη νηστεία της Σαρακοστής. Θα μαζέψουν μισόκορφα (κορυφές λαθουριού) για σαλάτα, αχινούς και πεταλίδες, για να τις τηγανίσουν με μάραθο ή δύοσμο σκόρδο και άσπρο κρασί. Θα φτιάξουν τραχανόπιτες με δύοσμο και "τεροπιάδια" με τραχανά και ρύζι. Κι αν έχει μπουνάτσα θα μαζέψουν αγαλίπες (ανεμώνες της θάλασσας), για να τις τηγανίσουν με μπόλιμο άνηθο. Τα παιδιά θα κόψουν για να παίξουν, τους μεγάλους μίσχους του καρβάνα, ενός δηλητηριώδους φυτού, που δεν είναι άλλο από το *Ferula communis*, δηλαδή τον νάρθηκα των αρχαίων. Στο εσωτερικό αυτού του μίσχου που όταν ξεραθεί σχηματίζει μια ψίχα, έκρουσε τη φωτιά που έφερε στους ανθρώπους

ο Προμηθέας. Αλλά και στην άκρη του ίδιου μίσχου, οι συνοδοί του Διόνυσου, τοποθετούσαν ένα κουκουναίρι αναμμένο, κρατώντας το κλαδί σαν πυρσό στις τελετές του θεού.

Τα παιδιά στη Σκύρο παίζουν με τη μακρινή ιστορία, χωρίς να συνειδητοποιούν το μεγαλείο επιβίωσης συνηθειών και εθίμων που πάνε πίσω πολλούς αιώνες. Στη Σκύρο, που τα κοντόσωμα αλογάκια, απόγονοι μιας αρχαίας ράτσας μοιάζουν ν' αποσπάστηκαν απ' την πομπή των Παναθηναίων στην οποία απεικονίζονται απ' τον γλύπτη του 5ου π.Χ. αιώνα, σήμερα παροπλισμένα, βόσκουν στα σκυριανά λιβάδια κανκαλήθρες, μαργαρίτες και παπαρούνες, προσφορά της άνοιξης που αρχίζει να τυλίγει το νησί.

[Ευχαριστώ την κυρία **Αλίκη Λάμπρου**, μελετήτρια του λαϊκού Σκυριανού πολιτισμού για χρόνια, για την ευγένεια που είχε να μου δώσει πολλές από τις πληροφορίες που χρησιμοποιήθηκαν στο παραπάνω κείμενο.]

Παραπομπές:

1 Την ίδια διαδρομή των ανέμων θα κάνει, αντίστροφα όμως τούτη τη φορά από τη Σκύρο προς την Τροία, ο Αχιλλέας και ο δωδεκάχρονος γιος του Νεοπτόλεμος, ξεκινώντας για το μυθικό πόλεμο, απ' την τοποθεσία του νησιού Αχιλλί που με καμάρι σου δείχνουν οι ντόπιοι.

2 Η ερευνήτρια κα Αλίκη Λάμπρου στο υπέροχο κείμενό της "Ο χορός στη Σκύρο", αναλύει τον τρόπο που οι αποκριατικοί χοροί συνδέονται με το τραγούδι και τους Βυζαντινούς ρυθμούς. "Οψεις χορού", εκδ. Θέατρο Δόρας Στράτου, Αθήνα 1993.

3 Πριν από έναν αιώνα η παρουσία του φαλλού ήταν έντονη στον γιορτασμό. Το φαλλό παρίσταναν με μακρουλές κολοκύθες που τις κουνούσαν προκλητικά κατά πάντων.

Βιβλιογραφία:

-Τζοϊ Κουλεντιανού, "The goat - dance of Skyros", εκδ. Ερμής,

-Τζοϊ Κουλεντιανού: "Ο χορός των τράγων στη Σκύρο", εφημ. Καθημερινή, αποκρία - αγροτικά δρώμενα.

-Άννα Παπαμανώλη - Guest: "Οι Γέροι της Σκύρου", εφημ. Καθημερινή, αφιέρωμα στο μήνα Φεβρουάριο.